

NERGİSİ’NİN KÂFZÂDE FÂİZİ MERSİYESİ

Nergisî’s Elegy for Kâfzâde Fâizî

Bahir SELÇUK*

ÖZET

Mersiye ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren en eski şiir türlerinden biridir. Ölüm acısının şairlerce dışa vurumu olan mersiyelede ölen kişinin ardından duyulan üzüntünün yanı sıra, ölüme bakış, inanç sistemi, çeşitli olaylar, ölen kişi ve şair hakkında kişisel bilgiler de yer almaktadır.

Türk edebiyatında mersiye kaleme alan şairlerinden biri de Nergisî’dir. Asıl adı Mehmed olan Nergisî, Saraybosnalıdır. Nergisîzâde, Nergisîzâde isimlerini de kullanmış ancak daha ziyade, Nergisî ismiyle tanınmıştır. İstanbul’a gelip Kâfzâde Feyzullah Efendi’ye intisap etmiştir. Nesir üstadı olarak tanınan Nergisî, aynı zamanda şuara tezkirelerinde ismi geçen bir şairdir. Bazı kaynaklarda, divan sahibi olduğu veya bir şiir mecmuasının bulunduğu kayıtlıdır. Nergisî’nin mensur eserlerinde yer alan şiirlerinin yanında çeşitli mecmualarda da şiirleri bulunmaktadır. Şiir mecmualarında ve bazı divanlarda yer alan şiirlerinden biri de Kâfzâde Fâizî’nin ölümü üzerine yazdığı mersiyevidir. Terkib-bend nazım şekliyle yazılmış bu mersiye, sekiz bendden oluşmaktadır. Şair, bu mersiyesinde çok sevdiği dostunun ölümünden duyduğu derin üzüntüyü samimi bir dille ifade etmiştir.

Bu çalışmada, Nergisî’nin Kâfzâde Fâizî için yazdığı mersiyevidin biçim ve muhtevası üzerinde durulacak ve manzumenin karşılaştırmalı metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nergisî, Kâfzâde Fâizî, ölüm, mersiye, terkib-bend.

ABSTRACT

Elegy is the oldest type of poem in which regret is expressed after the death of a person. The elegies, which are versification kinds of classic poem, are manifestation of being lived death pain by poets. The elegies have affliction for decedent, thoughts of death, some beliefs of death, varied events, personal information about decedents and poets.

One of the poets in classical Turkish literature who expressed his regret with this kind of poem is Nergisî. Nergisî, whose real name is Mehmed was born in Sarajevo. Having used the names Nergisîzâde, Nergisîzâde from time to time because of his family’s appellation, he had his actual fame with the name Nergisî. Finishing his education in Sarajevo, he came to Istanbul and pay homage to Kâfzâde Feyzullah Efendi. Mostly known as munshi he is a poet whose name takes place in tezkires. In some sources it is expressed that he also has a diwan. Also in macmua there can be coincided with poems registered to Nergisî. One of Nergisî’s poems take place in macmua and diwans is an elegy written for the death of Kâfzâde Fâizî. The elegy written in terkib-bend verse style and consists of eight parts. The poet, has expressed his deep sadness for the death of his beloved friend in elegy with an intimate language.

In this study, will be focus on the form and content of the elegy then will be given transcription of the text.

Key Words: Nergisî, Kâfzâde Fâizî, dead, elegy, terkib-bend.

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünyaya gelişi ile başlayan hayat, ölüm ile son bulur. İnsanoğlunun, karşısında el pençe divan durduğu, Hz. Peygamber’in ifadesiyle “lezzetleri acılaştırır” acı bir gerçektir ölüm. Kendisi yaşarken çevresinden birer birer ayrılanlara üzülen, gözyaşı döken belki de kendisi hâlâ ayakta olduğu için sevinen insan iç dünyasında ölümle ilgili, muhakkak, bir korku ve endişe taşır. Her canlının tadacağı bu acı hakkında pek çok şey söylenmiştir. İnsanoğlu bir taraftan gözyaşı dökerek, ayrılanlara karşı duyduğu bu acıyı dindirmeye çalışırken bir yandan da ağıtlar/merciyeler

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ELAZIĞ
bahirselcuk@gmail.com

aracılığıyla acısını dillendirerek teselli bulmaya çalışmıştır. Ölen insan, toplumun yakından tanıdığı, sevip saydığı bir kişi ise geniş kitleler müteessir olur. Sevilenin insanın yitirilmesinden dolayı duyulan acıyı ve üzüntüyü anlatmak, aktarmak ve bastırmak için toplumdaki topluma değişen; din, gelenek, çevre, kültür ve edebiyat gibi unsurlarla şekillenmiş çeşitli ritüel ve uygulamalara rastlanır.

Arapça “*resâ*” kökünden türetilen ve çoğulu “*merâsî*” olan “*mersiye*”, ölenin iyiliklerini sayıp dökme anlamına gelmektedir. Ölen kimseler hakkında yazılan manzume olarak ifade edilebilen mersiye, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlerdir. Kaynaklar, insanoğlunun manzum olarak söylediği ilk ürünün mersiye türüne ait olduğu kanaatindedirler. Kabil’in, kardeşi Habil’i öldürmesi üzerine Hz. Âdem’in dilinden bir babanın hüznünü ifade eden ilk dizeler dökülür (İsen 1993:XII-XIII; Akkuş 2013:153).

Mersiye şairi ile ölen kişi arasında genelde bir yakınlık, dostluk olduğu söylenebilir. Ölen kişinin toplumun değer verdiği önemli bir kişi, devlet adamı olması durumunda bu yakınlık tek yönlü de olabilir. Ölen kişinin zaman zaman abartılı bir dille övgüsünün yapıldığı mersiyeler, daha çok makam ve mevki sahibi insanlar hakkında kaleme alınmışlardır. Bunun yanında yitirilen bir şehrin acısını dile getiren şehir mersiyeleri, hayvanların ölümü dolayısıyla yazılan hayvan mersiyeleri de bulunmaktadır (Canım 2010:130). Kербela hadisesini işleyen manzumeler ve “makteller” de bu tür çerçevesinde değerlendirilen şiirlerdir.

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü terennüm eden (Toprak 2004:215) mersiyelerin ilk örnekleri Arapların cahiliye dönemine kadar uzanır. Türün en eski örneğini Hansâ adlı şair vermiştir. Arap edebiyatından Fars edebiyatına geçen türün ilk örneğini Fars şairi Rûdegî vermiştir. Ebu’l-Abbâs Rebincenî-yi Buhârî, Ebû Mansûr Ammâre-i Mervezî, Ferruhî, Enverî, Sâdî mersiye yazmış önemli şairlerdendir. Mersiyeler arasında özellikle çocuklar için yazılanlar dikkat çekmektedir. Firdevsî, Hâkânî, Mes’ud-i Sa’d, Hâfız, Molla Câmî ve Feyzî, oğullarının ölümü üzerine mersiye yazan önemli şairlerdendir. Özellikle ilk dönem mersiyeleri yalın ve sade bir dil ve üslupla kaleme alınmışlardır (İsen 2013:XVI-XVII).

Kişilerin ve toplumların ölüm karşısında hissettikleri acı, edebî metin düzleminde İsen’in (2003) ifadesiyle “bal”a dönüşür. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türklerde de ölüm düşüncesi ilk edebî ürünlerden itibaren varlığını hissettirir. Eski Türklerdeki sagular, halk şiirindeki ağıtlar, divan şiirindeki mersiyeler, her dönem ölümün toplumsal nabzını tutan önemli göstergeleri olmuşlardır.

Türk edebiyatının Anadolu sahasındaki ilk mersiye örneği, XIV. yüzyıl şairi Ahmedî’ye aittir. Germiyan beyi Süleyman Şah’ın ölümü üzerine yazılan şiir, Anadolu sahasında yazılan sonraki mersiyelere örnek olur. Kemal Ümmî, Ahmet Paşa, Cem Sultan, Cafer Çelebi, Kıvâmî, Firdevsî, Mesîhî, Aynî ve Necâtî de Türk edebiyatının ilk mersiye şairlerindendir. Türk edebiyatında XVI. yüzyıl, mersiye açısından zirve bir dönemdir. Revânî, Türâbî, Usûlî, Mahremî, Kemâl Paşazâde, Lâmi’î, Hayretî, Aşkî, Nazmî, Fazlî, Hayalî, Zihnî, Bâkî, Mânî, Fevrî, Ubeydî, Nev’î, Ulvî, Rahmî, Rûhî devrin mersiye yazan önemli isimlerindendir. XVII. yüzyılda Nâdirî, Bahtî, Atâyî, Hâletî, Atâyî, Nakşî, Fevzî, Feyzî, Râmî, Riyâzî, Nâilî, Neşâtî, Kelîm, Fâzıl, Fasîh; XVIII. yüzyılda Hâmî, Kânî ve Şeyh Gâlib; XIX. yüzyılda Leylâ Hanım, Şeref Hanım ve Yenişehirli Avnî mersiye kaleme almış önemli şairlerdendir. XVI. yüzyılda daha çok, padişah, şehzade ve devlet ricaline yazılan mersiyelerin yerini sonraki yüzyıllarda genellikle aile efradı ve dostlar için yazılan mersiyeler almıştır. En çok mersiye Şehzade Mustafa için kaleme alınmıştır (İsen 2004:219).

Mersiyeler, daha çok terakib-bend nazım şekliyle kaleme alınmışlardır. Daha sonra sırasıyla kaside, terci-bend, murabba, müseddes, gazel, kıt’a, muaşşer, muhammes, tahmis, müsemmen, mesnevi nazım şekilleri kullanılmıştır (İsen 1993:XXIV).

Mersiyelerde genel olarak dünyanın gelip geçiciliği, gaddarlık ve zalimliği; feleğe sitem; yas; övgü; olayın tasviri, dua ve temenni şeklinde bölümler bulunur (İsen 2003:XXXII). Klasik

mersiyelerde genelde üç ana bölüm vardır. Bunlar ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü (nedb, nevh), erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümü (te'bîn) ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği bölümdür (sabır, azâ') (Toprak 2004:215). Mersiyede şair, çok değer verdiği kişinin ölümünün ardından duyduğu acıdan dem vurur, öleni yâd eder, kalanlara sabır diler ve tüm bunlarla aslında ne kadar teslimiyetçi olduğunu anlatarak çaresizce ölümü kabullenir (Çavuş 2008:137). Her devlet ricaline veya arkadaş ve aile efradına mersiye yazılmaması, şairlerin bu hususta seçici olduklarına işaret eder. Şairler, özellikle sevdikleri şahısların hatırasını yaşatmak, himaye ve yardımlarını gördükleri şahıslara bir bakıma vefa borçlarını ödemek, yakınlarının acısını paylaşmak ve bağlılıklarını dile getirmek gibi vesilelerle mersiye yazmışlardır (Gökâl 2011:375).

Çalışmada Nergisî ve edebi kişiliği hakkında genel bir bilgi verildikten sonra mersiyenin biçim ve içerik özellikleri üzerinde durulacak, ardından manzumenin karşılaştırmalı metnine yer verilecektir.

1. Nergisî ve Edebî Kişiliği

988-993 (1580-1585) yılları arasında Saraybosna'da doğan Nergisî'nin ailesi ve soyu hakkında yeterli bilgi yoktur. Nergisî, İstanbul'a gelerek Kâfzâde Feyzullah Efendi'ye intisap eder; ondan mü'lâzemet alır; müderrislik, kadı nâibliği ve kadılık gibi görevlerde bulunur. IV. Murad'ın takdirine mazhar olan Nergisî, Revan seferine gidecek orduya vakanüvis olarak atanır fakat ordu İzmit'e yaklaşırken Gebze civarında atından düşerek (1044/1635) yılında hayatını kaybeder (Akün 1997:194,195; Çaldak 2006: 560, Çaldak 2010: 32).

Münşi, şair ve hattat olan Nergisî, bütün bu özelliklerine ve sanat dehasına karşın hayatı boyunca istediği gibi bir göreve atanmamıştır. Bu durumdan duyduğu rahatsızlığı eserlerinde sıkça dile getirerek talihsizliğinden sıkça dem vurmıştır. Güçlü dili, sanatlı üslûbu ile kaleme aldığı mensur eserleriyle edebiyat tarihlerinde Tanzimat'a kadar uzun müddet güçlü yerini korumuştur.

Nergisî'nin; El-Akvâlü'l-Müselleme fi-Gazavâti'l-mesleme, Kânûnu'r-reşâd, Meşâkku'l-'uşşâk, İksîr-i Sa'âdet (İksîr-i Devlet) ve Nihâlistân adlı eserlerinden oluşan mensur Hamse'si ile Münşe'ât (Esâlîbu'l-mekâtîb), El-Vasfu'l-kâmil fi-Ahvâli Vezîri'l-âdil, Arapça Risale ve Horos-nâme adlı eserleri bulunmaktadır.

İnşâ tarzının en büyük temsilcilerinden biri olan Nergisî, aynı zamanda Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleri bulunan bir şairdir. Şeyhî Mehmed Efendi, Uşşâkizâde, Suyolcuzâde Necîb, Fâik Reşâd, Mehmed Süreyyâ, Safvet Paşagiç onun güçlü bir şair olduğunu ifade etmişlerdir. Tuhfetü'l-hattâtîn, Mecelletü'n-nisâb, Hat ve Hattâtân ve Zübdetü'l-eş'âr gibi kaynaklarda Nergisî'nin divan sahibi olduğu ya da en azından şiir mecmuasının bulunduğu yazılıdır. Kaynakların şairliğinden övgüyle bahsetmeleri onun dönemin önemli şairleri arasında bulunduğunun göstergesidir. (Selçuk 2014: 29)

Kaynaklar, divan sahibi olduğunu belirtmişlerse de şairin divanına veya bir mecmua oluşturacak boyutta şiirine ulaşamamıştır. Nergisî'nin mensur eserlerinde çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış şiirleri bulunmaktadır. Bunlar dışında da çeşitli mecmularda Nergisî adına kayıtlı şiirler tespit edilmiştir. Yakın zaman önce şiir mecmualarından tespit edilerek yayımlanan Farsça¹ ve Türkçe gazelleri² ile Saraybosna için yazdığı kasidesi³ bunlar arasındadır. Nergisî'nin mensur eserleri dışında yer alan şiirlerinden biri de yakın dostu ve hamisi Kâfzâde Fâizî'nin ölümü üzerine yazdığı mersiyedir. İsen (1993), Feyzî divanında yer alan bu mersiyeyi, *Acıyı Bal Eylemek* adlı

¹ Süleyman Çaldak "Nergisî'nin Farsça Gazelleri", *UTEK'14 Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, Saraybosna, Bosna Hersek (23-25 Mayıs 2014).

² Bahir Selçuk, "Şiir Mecmualarında Nergisî'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl-6, S.12, Kasım 2014, 1-20.

³ Bahir Selçuk, "Bir Şehir Medhiyesi: Nergisî'nin Saray Kasidesi", *International Journal of Language Academy*, Volume 2/3 Autumn 2014, 27-39.

değerli çalışmasında vermiş; Çaldak (2010) da 2004'te tamamlayıp daha sonra yayımladığı doktora çalışmasında, Fâizî divanında yer alan bu mersiye metninden alıntı yapmıştır. İsen'in adı geçen çalışmasında yer alan mersiye'nin 7 bendi bulunmakta, sekizinci bend yer almamaktadır. Çaldak da bahsi geçen önemli çalışmasında mersiye'nin birinci ve sekizinci bendlerini alıntılararak mersiye'nin içeriği üzerinde durmuştur.

Nergisî üzerine sürdürdüğümüz araştırmalar neticesinde alanın iki değerli araştırmacısının tespit ettiği metinlerin dışında bu mersiye'nin yer aldığı üç mecmua ile bir divan nüshası daha tespit ettik. Böylece mersiye'nin altı nüshası ortaya çıkmış oldu. Bu çalışmada daha önceden tespit edilen metinlerle, tarafımızdan tespit edilen mecmua ve divanlardakini mukayese ederek bahsi geçen mersiye'nin sağlam bir metin oluşturmayı; dil, üslup ve muhteva bakımından türün önemli örneklerinden biri olan bu mersiye'yi tanıtmayı amaçladık.

Nergisî'nin, ölümü dolayısıyla adına mersiye yazdığı Kâfzâde Fâizî, tezkire yazarı ve şairdir. İstanbul'da dünyaya gelen Fâizî'nin doğum tarihi ile ilgili iki tarih zikredilmektedir (980/1572 ve 998/ 1590). Asıl adı Abdülhay olan şairin mahlası Fâizî, lakabı ise dedesi Kaf Ahmed Efendi sebebiyle Kâfzâde'dir. Sultan I. Ahmed devri kazaskerlerinden Mustafa Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Fâizî, anne tarafından da Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin damadı ve III. Murad zamanı şeyhülislâmlarından Mâululzâde Mehmed Efendi'nin torunudur. Süleymaniye müderrisliğine kadar yükselen Fâizî, Selânik kadısı iken görevinden azledilir. Ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçiren Fâizî, Receb 1031'de (Mayıs 1622) patlak veren yeniçeri isyanı sırasında tesadüfen Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır. Sultan II. Osman'ın tahttan indirilişine ve Yedikule zindanlarına götürülüşüne şahit olan Fâizî, bu korkunç hadisenin tesiriyle hastalanarak kısa bir zaman sonra vefat eder (bk. Küçük 2001:162-163).

Nergisî yakın dostu ve hamisi olan Kâfzâde Fâizî ile çeşitli zamanlarda görüşmüştür. Mostar'dan sonra Yenipazar sancağı kadılığına atanan Nergisî, burada da karşılaştığı sıkıntılar vesilesi ile Kâfzâde ile mektuplaşır. Yenipazar'da iken Kâfzâde Fâizî'nin ölüm haberini alan Nergisî, en büyük hâmisinin ölümü ile âdeta yıkılır, Yenipazar'dan ayrılarak İstanbul'a gelir. Münşeat'ının önsözünde bu olaydan duyduğu derin üzüntüyü dile getiren Nergisî, her biri on beyitten oluşan sekiz bendlik mersiyesini kaleme alır (Çaldak 2010:26-27).

2. Kâfzâde Fâizî Mersiyesi

2.1. Dil ve Üslup Özellikleri

Her biri on beyitten oluşan sekiz bendlik mersiye, terakib-bend nazım şekli ile yazılmıştır. fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezniyle yazılan mersiye'nin kafiyeye şeması şu şekildedir:

aaxaxaxaxaxaxaxavv bxbxbxbxbxbxbxbbyy ...

Mersiye, Nergisî'nin mensur eserleri ve gazelleri göz önünde bulundurulduğunda sade ve akıcı görünmektedir. Duygusal bir söylemle kaleme alınmış mersiyede tabii bir dil kullanılmıştır. Metnin sözvarlığı, konu ve tema çerçevesinde şekillenmiştir. İkili üçlü Farsça tamlamaların sıkça yer aldığı metinde zaman zaman dörtlü beşli tamlamalara da yer verilmiştir. Duygusallığın had safhada olduğu şiirde özellikle zincirleme tamlamalarla anlam yoğunluğu temin edilmiştir.

seyl-âb-ı keder , âteş-i can-süz-ı musibet; dehr-i ' âlem-küş-i hasret, cây-i âsâyiş-i büm, mâ'il-i nev-güfte-i nağz-ı şu'arâ

Doğal ve akıcı bir dilin kullanıldığı mersiyede yüklem önelemeleri, istifham sanatı, çeşitli ses ve söz tekrarları ile hüznün, şaşkınlık, çaresizlik, sitem gibi duygular yoğun bir biçimde işlenmiş, aynı zamanda ahenkli bir söylem tesis edilmiştir.

Dönmesün çarh-ı felek hâk ile yeksân olsun

Toğmasun mâh-ı cihân ol dağ-ı pinhân olsun

Esmesün bād-ı sabâ tâb-ı temüz-ı ğam ile

Yağmasun bir dağ-ı nisân-ı emânî cāna (I. Bend'den)

Hey meded hey ne 'aceb kıydun o kân-ı kereme
Hey meded nice helâk itdün o Hâtem-şiyemi (II. Bend'den)

N'eyledün 'âkıbet ol pâdişeh-i 'irfânı
Tağılıp gitti **bozuldu mı** anuñ divânı
N'oldı huddâmı o dergâh-ı felek-mertebenüñ
Kapanup kapusu **tağıldı mı** hep erkânı (III. Bend'den)

Nice oldı o kerem-pîşe-i devran bilelüm
Nice oldı o şeh-i mülk-i 'irfân bilelüm
N'eyledün ey felek ol zât-ı kerimü's-şânı
N'eyledi saña o maḥdüm-ı sühan-dân bilelüm
Ne idi cürmi anuñ luḫ u keremden ğayrı
N'oldı ol bî-günehe bā' iş-i 'udvân bilelüm
Kim bilür kadrini şimdengirü suhan-dānuñ
Kim olur müştēr-i cevher-i irfân bilelüm
Kim olur mā'il-i nev-güfte-i nağz-ı şu'arā
Kim ider rağbet-i cem'iyet-i yārān bilelüm (IV. Bend'den)

Kim virür memleket-i nazm-ı ma'niye nizām
Kim ider bir dahı bünyān-ı 'ulūmı muḫkem
Kim ider bir dahı icrā-yı kavānīn-i şehā
Kim ider bir dahı iḫyā-yı rüsüm-ı Hâtem (V. Bend'den)

Âh maḥdüm-ı hünermend-i kerimü's-şānum
Âh 'izzetlü sa'adetlü efendüm cānum
Âh sensiz n'ideyin ben bu fenā dünyāda
Âh hasretle ḳoduñ bendelerini sulṫānum
Âh o demler ḳanı kim dāḫil olup meclisüñe
Âh o günler ḳanı kim ḫizmet-i dergāhuñla (VI. Bend'den)

2.2. Muhteva

Mersiye türü, biçim ve muhteva olarak ortak özellikler arz eder. İsen'in (2003:XXXII) ifade ettiği üzere hemen her mersiyede genel olarak dünyanın gelip geçiciliği; gaddarlık ve zalimliği; feleğe sitem; yas; övgü; olayın tasviri; dua ve temenni bölümleri bulunur.

İncelediğimiz mersiyede konuların akışı aşağıdaki gibi bir seyir izlemektedir.

Konu	Bend	Hakim duygu
Felekten şikâyet, hayatın anlamsızlığı	I. bend	sitem, karamsarlık
Matemin tüm âleme yansması, feleğe sitem, hayatın anlamsız hâle gelmesi, ölenin güzel vasıfları	II. bend	hüzün, çaresizlik, acı, şaşkınlık
Feleğe sitem, ölenin güzel vasıfları, ölenin çevresinde görülen değişiklikler, çevredekilerin perişan hâlleri	III. bend	karamsarlık, üzüntü
Feleğe sitem, ölene övgü ve akıbetini merak etme, ayrılık	IV. bend	hüzün, özlem, ayrılık acısı
Şairin karamsar ruh hâli, hamisiz kalma; şairin ve toplumun ölüm nedeniyle yaşadığı acı	V. bend	çaresizlik, yalnızlık
Arayış, geçmişî yâd etme, ölümü kabulleniş	VI. bend	acı, özlem, şaşkınlık, hüzün
Ölümü kabulleniş ve tevekkül, ölen için hayır dua ve temenniler	VII. bend	özlem, acıma
Şairin duygularını tam anlamıyla yansıtmadığı ve etkili bir anlatım ortaya koymadığını ifade edip özür dilemesi	VIII. bend	acizyet, çaresizlik

I. bendde, şair çok sevdiği dostunu kaybettiği için hayatın anlamsız bir hâle geldiğini dile getirmektedir. Artık feleğin çarkının dönmesine, güneşin doğmasına, saba rüzgârının esmesine, yağmurun yağmasına gerek kalmamıştır. Şair, âdeta kıyametin kopmasını istemektedir. Güzelliklere ve neşe verici şeylere ihtiyaç kalmadığını söyleyen şair, ölüm karşısındaki şaşkınlığını gizleyememektedir. İlk beyitlerde karamsar bir ruh hâliyle her şeyin yok olmasını dileyen şair, gerekçesini bendin sonlarına doğru dile getirir: Felek celladı kerem tabiatlı bir zata kıymıştır.

Kıydı bir zāt-ı kerem-pîşeye cellād-ı felek
 Nice bu ḥasrete şabr itmege imkân olsun

II. bendde, derin bir üzüntü ve hüznün hissedilmektedir. “ğam, musibet, ḥarām it-, devrān-ı sitem-pîşe, şaḥne-i ğam, zehr-i ‘ālem-küş” gibi göstergeler, şairin iç dünyasındaki keşmekeşliği ve karamsarlığı yansıtmaktadır. Taşlarla dövünülse yeridir çünkü Kâfzâde gibi bir anka, yokluk mağarasına girmiştir. “‘ālî-himem, kân-ı kerem, Ḥâtem-şiyem” göstergeleri, şairin sürekli bir şekilde iyiliğini ve yardımlarını gördüğü Kâfzâde’yi tasvir için seçilen önemli sıfatlardır. Fakat böyle bir irfan ehline karşı felekte mürüvvet ve sevgi namına bir şey yoktur.

Dün-perver felekâ sende mürüvvet yoğ imiş
 Ehl-i ‘irfāna derūnuñda maḥabbet yoğ imiş

III. bendde, ölen insanın terk ettiği mekâna ait özellikler, değişiklikler, ölümle beraber ebedî gibi görünen pek çok şeyin yok olduğu düşüncesi trajik bir biçimde resmedilmiştir. İrfan padişahının divanı dağılıp gitmiş, etrafında pervane olan yardımcıları kaybolmuş, kapısı kapanmıştır. Mamur evi viraneye dönmüş, örümcekler ağ kurmuş, baykuşlar ötmeye başlamıştır. Şair iç dünyasındaki karamsarlığın sebebini zamanın karalar giymesi şeklinde ifade etmiştir.

Şemle şarındı cihān dime tulū‘ itdi güneş
 Karalar giydi zamān şanma şeb-i zulmānī

IV bendde şair, “ölüm” düşüncesi üzerinde durur. İstifham sanatı ile sevgili dostunun ne hâlde olduğunu feleğe sitemde bulunarak anlamaya çalışır. Şair, dostunun cennete gittiğinden emindir. Fakat asıl tereddüt ettiği, oranın havasına uyum sağlayıp sağlamadığı; gereği gibi karşılanıp karşılanmadığıdır.

Uydı mı meşreb-i pākine hevā-yı cennet
 Hizmetin ide mi hūrī ile ğilmān bilelüm

Gidenin artık geri gelmeyeceğini bilen şair, kıyamete kadar da bir daha yüzünü göremeyeceğini bildiği dostunun yüzünü rüyada görmeye de razıdır.

H̄āb da gelmez göze kim düşde cemālin görelüm
 Ḥaşre dek böyle t̄urur mı ğam-ı hicrān bilelüm

V. bendde, başına matem ağır topuzunu yediği için iki büklüm olduğunu söyleyen şair, hiçbir şeyin artık eskisi gibi olamayacağı düşüncesindedir. Şair bu bendde de ihsanlarını gördüğü dostu ve hamisinin iyiliklerini yâd etmektedir. Kullanılan göstergeler de yine iyilik ve ihsan kavramlarını çağrıştırmaktadır: “taḥt-ı mekārīm, sulṭān-ı kerem, icrā-yı kavānīn-i seḥā, ihyā-yı rūsūm-ı Ḥâtem”. Şair, onca feryat ve ahları ile feleğin hâlâ nasıl ayakta kaldığına şaşırılmış görünmektedir. Bu yaklaşım şairin iç dünyasındaki yıkımın bir yansımasıdır. Şair, kendi âlemindeki keşmekeşlik penceresinden dış âlemi değerlendirmektedir. Fakat beklenen olmamakta, çektiği ahlar, gök kubbeyi yıkmak yerine bir sütun gibi ayakta tutmaktadır.

Ne güne katlanur āyā yire geçmez gerdūn
 Ğālibā oldı aña āh-ı seḥergāh sūtūn

VI. bendde şair, hamiliğini yapan Fâizî'yi yine “kerîmü’ş-şânum, ‘izzetlü sa‘âdetlü efendüm, cânüm, fuķarâ dostı, kerem-kâr-ı ‘Alî-mânendüm, ehl-perver” gibi sıfatlarla övmektedir. Bu sıfatlar, Kâfzâde Fâizî ile şair arasındaki yakınlığı ve şairin ona bakış açısını yansıtan önemli verilerdir. Bu iyilikleri hatırlayan şair, hüznünü ifade etmek için feryat figan ettiğini söylemektedir. Bunca şikâyet ve sitemden sonra şair sükûnete kavuşmaya başlar. Kerem sahibi bir zatın, yüce arş dururken kara toprak üzerinde kalması uygun düşmemektedir.

Hak bilür sencileyin zât-ı kerîme ne revâ
‘Arş-ı a‘lâ var iken ‘arşa-i ‘anber ola cā

VII. bendde, ölümü kabullenen, tevekkül eden şairin yapabileceği tek şeye yer verilmiştir: dua. Şair, dünyada muradını alamayan dostunun yerinin cennet olmasını diler. Orada da keremde bulunmasını yakınlarına şefaathçi olmasını niyaz eder. Biz burada elem çektikçe o, orada safa sürsün, diyerek kıyamete kadar şad olmasını diler.

VIII. bendde Nergisi, sade ve dağınık olduğunu düşündüğü sözlerinden dolayı özür dileme gereği duyar. Bunu da yaşadığı derin ve sarsıcı acıya bağlar. Şairin bu söyleminin farklı gerekçeleri olabilir. Şair, çok sevdiği, ihsanlarını gördüğü dostu için daha güzel şeyler söyleyemediğinden dolayı özür beyan etmiş olabilir. Aynı zamanda diğer mensur eserleri ve manzumelerindeki sanatlı dil ve üslup, yüksek okuyucu kitlesi göz önünde bulundurulduğunda bu yaklaşımın sırf tevazu eseri olmadığı da söylenebilir.

Son bendde, aczini ifade etmek isterken başına gelen musibetin büyüklüğünü ve yaşadığı trajediyi yeniden hatırlayan, “Hey meded hey” şeklinde ses tonunu yükselterek sorguya başlayan şair, hemen ardından çaresiz bir biçimde ses tonunu düşürerek duaya başlar. Allah’tan, Kâfzâde için bağışlanma ve cennet, kendisi için de sabır ve tahammül dileğinde bulunur.

Hey meded hey ne ‘aceb miñnete duş itdi felek
Devletinde nice ‘izzetler iderken taşmîm
Çäre yoķ bu ğama gel bārî du‘ā eyleyelüm
Aña cennet bize tākāt vire ol Rabb-i raħîm
Yā İlāhî sen anı ğarķa-i ğufrān eyle
Bize de yār ğamuñ çekmegi āsān eyle

3. Mersiye'nin Karşılaştırmalı Metni

Karşılaştırmalı metinde aşağıda kısaltmaları da verilen divan ve mecmua nüshaları kullanılmıştır.

- Dîvân-ı Fâizî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 391, yk. 131a-132b.⁴ (İ)
Mecmûa-i Eş’âr, Milli Kütüphane, Yz A 2860, 109b-110a. (M1)
Dîvân, Fâizî Kâfzâde Abdülhayy, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 795, 84a-85a. (M2)
Mecmûa-i Eş’âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, 34 Sü-Tarlan 77, 98a-98b. (S1)
Feyzî Dîvânı, 40a (Özel Kütüphane).⁵ (S2)
Mecmu’a-i Âsâr-ı Muhtelif, Arnavutluk Tiran Devlet Kütüphanesi (Biblioteka Kombëtare) (Dr 6/17 D) 54b-57a.⁶ (T)

⁴ Metni gönderme lütfunda bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Süleyman Çaldak’a teşekkürü bir borç bilirim.

⁵ Mustafa İsen tarafından yayımlanan *Acıyı Bal Eylemek* (1994:389-393) adlı çalışmadan hareketle karşılaştırmaya dâhil edilmiştir.

⁶ Mecmuayı ulaştıran Dr. Bünyamin Çağlayan Bey’e teşekkürü bir borç bilirim.

Mersîye-i Nergisî El-Bosnavî Berâ-yı Vefât-ı Kâf-zâde Efendi Rahmetu'llâhi 'Aleyh⁷

İ M1 M2 S1 S2 T

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

I⁸

Dönmesün çarḥ-ı felek ḥāk ile yeksân olsun
Toğmasun mäh-i⁹ cihân ol daḥı pinhân olsun
Dilerin yirlere geçsün bu kühen kâḥ-ı felek
Ḥâne-i ḥâtır-ı yārân gibi vîrân olsun
Esmesün bād-ı sabā tāb-ı temûz-ı ğam ile
Çemenistân-ı cihân külḥân-ı süzân olsun
Yağmasun bir daḥı nisân-ı emânî cāna
Hāsılı¹⁰ murğ-ı dili¹¹ sebze-i ḥırmân¹² olsun
İttiḥād eylesün biribiriyle varakı¹³
Sümbül-āsâ gül-i ra' nâ da perişân olsun
Gülşen-i 'âlemi şimdengirü n'eyler âdem
Biz çekildük gerek ol ravza-i rıdvân olsun
Tevbeler 'ıyş u deme sabr idelüm niş-i¹⁴ ğama
Ṭarab-âbād-ı cihân külbe-i aḥzân olsun
Girmesün küşemüze¹⁵ zenzeme-i şevḳ u sürür
Dehr pür-velvele-i nevha¹⁶ vü¹⁷ efġân olsun
Kıydı bir zât-ı kerem-pîşeye cellād-ı felek¹⁸
Nice bu ḥasrete şabr itmege imkân olsun
Kimdür ol kim yaḳasın derd ile şad çāk itmez
Kimdür ol kim yirini şimdi teh-i ḥāk itmez¹⁹

II

Kim alur destine şimdengirü levḥ u ḳalemi
Meger ol kimse ki taḥrîr ide aḥvâl-i ğamı
Nice ğam âteş-i can-süz-ı muşîbet ki yaḳar
Kemterîn şu' lesi bünyân-ı²⁰ ḥarîm-i İremi
El-ḥazer şevḳ u ṭarabdan ki ḥarâm itdi bize²¹
Hükm-i devrân-ı sitem-pîşe mey-i 'ıyş u²² demi
Meclis-i ünsümüzü başdı meded şaḥne-i ğam
Ḥāke dök bâde-i nâbi²³ yire çal cām-ı Cem'i²⁴

⁷ Rahmetu'llâhi 'Aleyh: -S2, Mersîye-i Fâ'izî Efendi Ez-ân Nergisî M1, Mersîye-i Nergisî Berâ-yı Kâf-zâde M2

⁸ M1'de sadece ilk bend bulunmaktadır. M2'de ilk üç bend yok.

⁹ mäh-ı: mihr-i İ M1

¹⁰ ḥāşılı: ḥāşıl-ı S1 T

¹¹ dili: dil-i S1 T; murğ-ı dili: mezra' -ı dili İ; mezra' da M1

¹² ḥırmân: ḥırmân T

¹³ varakı: bergi İ T

¹⁴ niş-i: niş ü S1

¹⁵ küşemüze: güşımuza İ M1, düşımuza T

¹⁶ nevha: ğussa M1

¹⁷ nevha vü: nevha-i S1

¹⁸ Bu beyit yerine M1'de aşağıdaki beyit yer almaktadır:

Hey dirîġâ ne 'aceb gerdişi ḥüzn-efzâdur

Nice bu miḥnete şabr itmege imkân olsun

¹⁹ Beyit S1'de yok.

²⁰ bünyân-ı: nişân-ı S2

²¹ itdi bize: itdüñ yine T

²² 'ıyş u: 'ıyş-ı S1

²³ nâbi: paki İ

Zehr-i 'âlem-küş-i hasretle geçinsün aḥbâb
Dest-i devrân yine tayy itdi simât-ı keremi
Taşlarla döğünürsek²⁵ yeridür²⁶ andukça
Seng-i dergâh-ı mu' allâ-yı veliyyü'n-ni' ami
Kâf-zâde Çelebi gibi vücûda ne revâ
Dehrüñ ' anḳâsı iken cây ide gâr-ı ' ademi
Ey felek bu ne mürüvvet bu ne inşâf olsun
Ḥâke pest eylesesin öyle bir ' âli-himemi
Hey²⁷ meded hey ne ' aceb kıydun o kân-ı kereme
Hey meded nice helâk itdün o Ḥâtem-şiyemi²⁸
Dün-perver felekâ sende mürüvvet yoğ imiş
Ehl-i ' irfâna derûnuñda maḥabbet yoğ imiş

III

N'eyledün ' aḳıbet ol pâdişeh-i ' irfâni²⁹
Tağılıp gitdi bozuldı mı anuñ dīvânı
N'oldı ḥuddâmı o dergâh-ı felek-mertebenüñ
Kapanup ḳapusu tağıldı mı hep³⁰ erkânı
Rûḥ-ı pâki ḳoyıcak ḥâne-i cismin hâlî
Beyt-i ma' mürına yüz tutdı o dem vîrânî
Çekdi ol dergeh-i ' âliye ' anâkîb perde
Cây-i âsâyiş-i büm oldı bülend eyvânı
Gitdi tāvüs-şifat cilve ḳılıp bendeleri
Şimdi şahında ider zâğ u zağan cevlanı
Toymadı gitdi yazık³¹ ḥ'ân-ı şebâba gerçi
Der-miyân itmiş idi ni' met-i bî-pâyânı
Şemle³² şarındı cihân dime tulü' itdi güneş
Karalar giydi zamân şanma şeb-i zulmânî
Ben ümid eyler iken tehniyyet-i iḳbâlin
Dehri gör mersiye-güy itdi dil-i nâlânı
Bilmedük³³ ḳadr-i celîlin diye³⁴ feryâd³⁵ ideler³⁶
Taşlarla döğünüp ağlaşalar³⁷ yârânı³⁸
Hey meded ehl-i dile özge muşîbet oldı
Özge ğam özge belâ özge felâket³⁹ oldı

²⁴ Bu beyit T'de "Taşlarla" şeklinde başlayan 6. beyitten sonra gelmektedir.

²⁵ döğünürsek: döğünürsen S1

²⁶ yeridür: yeri var T

²⁷ Hey: Ey T

²⁸ Ḥâtem-şiyemi: Ḥâşim-şiyemi T

²⁹ ' irfâni: devrânı İ

³⁰ mı hep: gibi S1 T

³¹ yazık: ḫayf S1

³² Şemle: Şimdi S1

³³ Bilmedük: Bilmeyüp S2

³⁴ diye: diyüp İ T

³⁵ feryâd: efğânlar İ T

³⁶ ideler: idüp İ, eyledi T

T'de bu beyit, "N'oldı ḥuddâmı" şeklinde başlayan 2. beyitten sonra gelmektedir.

³⁷ ağlaşalar: ağladı mı İ T

³⁸ Beyit S1'de yok.

³⁹ felâket: nedâmet İ

IV

Nice oldu o kerem-pîşe-i devran bilelüm
Nice oldu o şeh-i mülk-i⁴⁰ ' irfân bilelüm
N'eyledüñ ey felek ol zât-ı kerîmü'ş-şanı
N'eyledi⁴¹ saña o maḥdüm-ı sühan-dân bilelüm
Ne idi cürmi anuñ luḫ u keremden ğayrı
N'oldı ol bî-günehe bā' iş-i ' udvân bilelüm
Kim bilür kadrini şimdengirü suḫan-dānuñ⁴²
Kim olur müşterî-i cevher-i⁴³ irfân bilelüm⁴⁴
Kim olur mā'il-i nev-güfte-i nağz-ı şu' arā
Kim ider rağbet-i cem'iyet-i yārân bilelüm
Ḥaber alsak ' acabā şimdi ne ' âlemde ola
Neye meşğül ki⁴⁵ ol fâzıl-ı devrân bilelüm
Uydı mı meşreb-i⁴⁶ pākine hevâ-yı cennet
Ḥizmetin ide mi⁴⁷ ḥürî⁴⁸ ile ğilmân bilelüm
Maḫdemın ğuş idicek geldi mi istiḫbāle
Öñine düşdi mi bin şevḫ ile Rıdvân bilelüm
Ḥ'āb da⁴⁹ gelmez göze kim düşde cemālın görelüm⁵⁰
Ḥaşre dek böyle ṭurur mı⁵¹ ğam-ı hicrân bilelüm
Nic'olur ḫālîmüz āḫîr bu ğam-ı firḫat ile
Ġayrı bilmem ben ölem gibi hele ḫasret ile

V

Ṭoḫınup başuma⁵² bir⁵³ ğürz-i girân-ı mātem
Dālveş kâmetümi eyledi⁵⁴ bir darb ile ḫam
Bir daḫı nic'olalum⁵⁵ rāst-rev-i⁵⁶ rāh-ı şafā
Nice mümkün reh-i iḫbāle idem vaz' -ı ḫadem
Āh kim oldu yine taḫt-ı mekârim ḫālî
Eyledi terk-i cihân gitdi o sulṭân-ı kerem
Kim virür memleket-i naẓm-ı ma' nîye niẓām
Kim ider bir daḫı bünyân-ı ' ulümü muḫkem⁵⁷
Kim ider bir daḫı icrâ-yı kavânîn-i şehā
Kim ider bir daḫı iḫyâ-yı rüsüm-ı Ḥâtem
Ḥoş ḫarâb⁵⁸ eyledi mülk-i dili seyl-âb-ı keder
Ḥoş fenâ⁵⁹ virdi meṭâ' -ı ṭaraba âteş-i ğam

⁴⁰ mülk-i: millet-i İ, milket-i M2 T

⁴¹ N'eyledi: N'eyledüñ T

⁴² suḫan-dānuñ: dürr-i suḫanuñ T

⁴³ cevher-i: gevher-i M2

⁴⁴ Beyit S1'de yok.

⁴⁵ ki: iki S1 S2 T

⁴⁶ meşreb-i: nisbet-i M2

⁴⁷ Ḥizmetin ide mi: Ḥizmet itmede mi T

⁴⁸ ḥürî: ḥür T

⁴⁹ da: -M2

⁵⁰ görelüm: görevüz İ

⁵¹ ṭurur mı: ḫalır İ, ḫaldı mı T

⁵² başuma: başına T

⁵³ bir: bu İ

⁵⁴ eyledi: aldı M2

⁵⁵ nic'olalum: nice olam İ M2 T

⁵⁶ rāst-rev-i: rāh-rev-i M2

⁵⁷ bir daḫı bünyân-ı ' ulümü muḫkem İ T: zâbıṭa-i ma' rifeti müstahkem S1 S2

⁵⁸ ḫarâb: ḫırâm S1

⁵⁹ fenâ: fitil: S2 T

Dide-i devr-i zamân mişlini görmek heyhât
Nice biñ yıl dağı ger devr ide nîlî⁶⁰ tãrem
Bâd-ı âhum yine bir velvele⁶¹ virdi dehre
Ey⁶² yıkılmaz tayanur künbed-i çarh-ı a' zam
Ne ' aceb birbirine girmeye bünyân-ı felek
Ne ' aceb zîr ü zeber olmaya tarh-ı⁶³ ' âlem
Ne gûne katlanur âyâ yire geçmez gerdün⁶⁴
Gâlibâ oldı aña âh-ı sehergâh sûtün⁶⁵

VI

Âh mağdüm-ı hünermend-i kerîmü'ş-şānum
Âh ' izzetlü sa' âdetlü efendüm cānum
Fuğarâ doştı kerem-kār-ı ' Alî-mānendüm⁶⁶
Ehl-perver suħen-ārā-yı celî-^c unvānum
Âh sensiz n'ideyin ben bu fenā dünyāda⁶⁷
Âh ḥasretle⁶⁸ kōduñ⁶⁹ bendelerini⁷⁰ sulṭānum
Âh o demler ḳanı kim dāḫil olup meclisüñe
İltifatuñ görüp eylerdi ḥased aḳrānum
Âh o günler ḳanı kim ḫizmet-i dergāhuñla
Şāh-ı devrāna ber-ā-ber⁷¹ görünürdi şānum
Ḳanı ol şeb ki idüp da' vet-i yārān-ı suħan⁷²
Her birine buyururduñ gel efendüm cānum⁷³
Döndi pervin iken aḥbāb benātü'n-na' şe
Taḥt-ı arz olduğı dem cāy-ı⁷⁴ meh-i tãbānum
Rüzgār itdi bu dem şem' -i ümîdüm mürde
Tutsa âfākı⁷⁵ n'ola⁷⁶ dūd-ı dil-i sūzānum
Cüst ü cū itmek içün ' âlem-i bālāda seni⁷⁷
Tırmaz eflāke çıkar nāle ile efgānum
Hak bilür sencileyin zāt-ı kerîme ne revā
'Arş-ı a'lā var iken 'arşa-i 'anber ola cā

VII⁷⁸

Ḥaḳ te'ālā yirini cennet-i a'lā itsün
Cāy-ı āsāyışini sāye-i tūbā itsün⁷⁹
Dehrden alımadı kām u ' ömrden behre

⁶⁰ nîlî: nîl-i S1 S2

⁶¹ velvele: zelzele İ M2 T

⁶² Ey: El M2

⁶³ tarh-ı: çarh-ı M2

⁶⁴ gerdün: bu felek M2

⁶⁵ Sûtün: direk M2

⁶⁶ ' Alî-mānendüm: ' Aliyyü'l-ḳadrüm M2

⁶⁷ dünyāda: dünyāyı M2 S1 T

⁶⁸ ḥasretle: ḥasretde S1

⁶⁹ kōduñ: ḳodum T

⁷⁰ bendelerini: bendelerüñ S1, anda gerek M2

⁷¹ ber-ā-ber: -M2

⁷² da' vet-i yārān-ı suħan: hidmet-i dergāhuñ ile İ

⁷³ cānum: sulṭānum M2

⁷⁴ cāy-ı: cāh-ı T

⁷⁵ âfākı: dünyāyı T

⁷⁶ n'ola: ḳ'ola M2

⁷⁷ Bend: -M2

⁷⁸ Son iki bend T'de yok.

⁷⁹ İ'de beytin bu mısraı ile sonraki beytin ikinci mısraı yer değıştirmiştir.

Hağ murādātını ‘uğbāda müheyyā itsün
Tıymadı seyrine gülzār-ı cihānuñ bārī
Gülşen-i⁸⁰ dil-keş-i firdevsi⁸¹ temāşā itsün
N’ola düşdiyse cüdā zümre-i aḥbābından
Anda ecdādunı Hağ yār-ı eḥibbā itsün
Bunda mu‘ tādi⁸² kerem olmış idi anda daḥı
Dilerin kā‘ide-i luṭfını icrā itsün
Kendiden soñra gelen ḥalkā şefā‘ at kılsun⁸³
Cümleyi dāḥil-i firdevs-i mu‘ allā itsün
Bāğ-ı firdevs-i ber’in oldı aña menzilgāh
Bā-hüner ğayrısı bu rütbeyi peydā itsün⁸⁴
Cümle yārān bile⁸⁵ Nergisi-i zār gibi
Seyl-i eşkin ağıdup yaşını deryā itsün
Biz maşıyyet-gede-i⁸⁶ dehrde çekdükçe elem⁸⁷
Ol şafā-yı ni‘ am-ı cennet-i me‘vā itsün
Ḳurb-ı ḥazretde çemen-şoffa-i raḥmetde müdām
Ḥür u ğilmān ile şoḥbet kıla tā rüz-ı kıyām

VIII⁸⁸

Baḥa ‘ayb eylemesün nükte- tırāzān-ı fehīm
Sāde düşdigine bu nazm-ı perişān-ı saḳīm⁸⁹
Fikr-i mażmūn-ı pesendideye tāḳat mı ḳodı⁹⁰
Ser-i pür-miḥnetüme nāzil olan renc-i le‘im⁹¹
Tiğ-ı hicrānı virüp tefriḳa endām-ı dile
İtdi manzūme-i merşiye gibi⁹² ṭab‘ ı dü nīm
Ra‘ şenāk oldı ğubār-ı ğam ile dest-i edā
Nice mümkün ki olam gevher-i ğüftārı⁹³ nazīm
Böyle hengām-ı muşibetde dinen eş‘ āra
Daḥl iden bu‘l-hevesüñ ‘aḳlını⁹⁴ itmem⁹⁵ teslim
Ḳande ben ḳande ḥayāl-ı⁹⁶ süḥan-ı pür-ma‘ nā
Serde sāmān-ı tefekkür mi ḳodı dehr-i le‘im
Bu muşibet ki benüm başuma geldi şimdi
‘Aḳl u hūşum dil ü cānum gibi itmez mi ‘adīm
Hey meded hey ne ‘aceb miḥnete duş itdi felek
Devletinde nice ‘izzetler iderken taşmīm
Çāre yoğ bu ğama gel bārī du‘ ā eyleyelüm
Aña cennet bize tāḳat vire ol Rabb-i raḥīm

⁸⁰ Gülşen-i Cennet-i İ

⁸¹ Firdevsi: Firdevsini M2

⁸² mu‘ tādi: şekvāyı M2

⁸³ kılsun: itsün İ

⁸⁴ Beyit İ’de yok.

⁸⁵ yārān bile: yārān-ı belā İ

⁸⁶ maşıyyet-gede-i: muşibet-gede-i İ

⁸⁷ elem: ğamın İ

⁸⁸ Son bend S2’de yok.

⁸⁹ saḳīm: fehīm S1

⁹⁰ ḳodı: ḳaldı İ

⁹¹ renc-i le‘im: renc ü elim

⁹² merşiye gibi: mersiyesi M2

⁹³ ğüftārı: ğüftār İ S1

⁹⁴ ‘aḳlını: şānına M2

⁹⁵ ‘aḳlını itmem: ‘aḳlına olmam S1

⁹⁶ ḥayāl-ı: edā-yı M2 S1

Yâ İlâhî sen anı⁹⁷ ğarķa-i ğufrân eyle
Bize de yâr ğamuñ çekmegi⁹⁸ âsân eyle

Sonuç

Nergisî'nin, mensur eserlerindeki sanatıyla hayranlık uyandırma ve takdir görme arzusu ve bu niyetle biçimlenen ağır ve ağıdalı söylem, şiirlerinde tabii ve sade bir görünüm arz eder. Onun özellikle duygusallığın ön planda olduğu, düşüncenin geri planda kaldığı bazı şiirlerinde lirik bir söyleyiş ve akıcı bir üslup göze çarpar. Kafzâde Faizî'nin ölümü üzerine kaleme aldığı mersiyesi de Nergisî'nin bu yolda yazdığı şiirlerinden biridir.

Mersiye, bu tür şiirlerde sıkça kullanılan terkeb-bend nazım şekli ile kaleme alınmıştır. aaxaxa...vv bxbxb...yy ... şeklinde kafiyelenen, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbının kullanıldığı manzume, on beyitlik sekiz bendden oluşmuştur. Metinde ikili üçlü terkiplerin yanında dördü beşli terkiplere de sıkça rastlanır. Fakat bu yapılar, Nergisî'nin mensur eserlerinde sıkça karşılaşılan ağır ve ağıdalı tamlamaların aksine ilk bakışta çok da hissedilmeyen ve dönemin dil anlayışına göre sade sayılabilecek kullanımlardır. Özellikle zincirleme terkiplerde duygusal yoğunluğun verilmeye çalışıldığı görülür.

Mersiye'nin içeriği, Kafzâde Faizî'nin şairin gözündeki değerini ve konumunu gösterme açısından önem taşımaktadır. Nergisî, kendisine hamilik yapan, sürekli yardım edip destek veren çok sevip saydığı Kafzâde Faizî'nin ölümünden son derece müteessir olup sarsılmıştır. Hüzün, çaresizlik, acı, şaşkınlık, karamsarlık, özlem, ayrılık, yalnızlık ve aciziyet gibi duyguların harmanlandığı şiir, şairin iç dünyasındaki sarsıntıyı son derece çarpıcı bir biçimde yansıtmıştır. Şiir boyunca şairin iç âlemindeki çalkantılar, iniş ve çıkışlar ve bu çerçevede ortaya çıkan sorgulamalar, felekten hesap sormalar, son kısımlara doğru tevekkülâne bir teslimiyete dönüşür. Zaman zaman yükselen ses tonu çaresizlik ve teslimiyet hâli söz konusu olduğunda alçalmaya başlar. Nergisî, hemen her bendde "kerem-pişe, simât-ı kerem, veliyyü'n-ni'am, kân-ı kerem" gibi göstergelerle Faizî'nin cömertliğine, yardımseverliğine göndermede bulunur. Bu, Nergisî gibi hayatı sıkıntılarla geçmiş olan donanımlı bir sanat adamının kıymetbilirliğini, aynı zamanda böyle güçlü bir desteği kaybeden insanın ruh hâlini de yansıtmaktadır.

Kaynaklarda çok fazla değinilmese de Nergisî'nin Kafzâde Faizî'nin ölümünden duyduğu derin üzüntüyü dile getirdiği bu mersiye; dil, anlatım ve içerik boyutuyla türün özgün örneklerindedir.

Kaynakça

AKKUŞ, Metin. (2013). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. 3. Baskı. Ankara: Fenomen Yay.

AKÜN, Ömer Faruk (1997). "Nergisî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: MEB Yay.

CANIM, Rıdvan (2010). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yay.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin; BALABAN, Adem (2013). "Arnavutluk Devlet Kütüphanesindeki (Biblioteka Kombëtare) Türkçe Yazma Mecmualar". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1. Winter. 215-235.

ÇALDAK, Süleyman (2006). "Nergisî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: TDV Yay. 560-562.

..... (2010). *Nergisî ve Nihâlistân'ı*. İstanbul: Kesit Yay.

.....(2014). "Nergisî'nin Farsça Gazelleri". *UTEK'14 Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*. Saraybosna. Bosna Hersek (23-25 Mayıs).

ÇAVUŞ, M. Zeliha Stebler (2008). "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38. 131-138.

⁹⁷ sen anı: anı sen M2 S1

⁹⁸ çekmegi: çekmege S1

- GÖKALP, Haluk vd. (2011). “Mersiye” *Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yay.
- İSEN, Mustafa (1993, 1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yay.
- (2004). “Mersiye (Türk Edebiyatı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. 218-219.
- KÜÇÜK, Sabahattin (2001). “Kâfzâde Fâizî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay. C.24. 162-163.
- SELÇUK, Bahir (2014). “Bir Şehir Medhiyesi: Nergisî'nin Saray Kasidesi”. *International Journal of Language Academy*. Volume 2/3. Autumn. 27-39.
- (2014). “Şiir Mecmualarında Nergisî'nin Türkçe Gazelleri ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl-6, S.12, Kasım, 1-20.
- “Nergisî, Mehmed”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=310>, (E.T. 15.11.2014).
- TOPRAK, M. Faruk (2004). “Mersiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. 215-217.
- Dîvân-ı Fâizî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 391, yk. 131a-132b.
- Dîvân, Fâizî Kâfzâde Abdülhayy, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 795, 84a-85a.
- Feyzî Divanı, (Özel kütüphane, İsen 1994:389-393).
- Mecmû'a-i Âsâr-ı Muhtelif, Arnavutluk Tiran Devlet Kütüphanesi (Biblioteka Kombëtare) (Dr 6/17 D) 54b-57a.
- Mecmûa-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, 34 Sü-Tarlan 77.
- Mecmûa-i Eş'âr, Milli Kütüphane, Yz A 2860, 109b-110a.